

- prostranstvo-strukturno-ontologicheskij-jeskiz/
 Krier, R. (1979) *Urban Space*, Academy Editions, London, 173 p.
 Lefebvre, H. (1991) *The Production of Spase*, trans. D. Nicholson-Smith, Oxford: Blacrwel.
 Lofland, L. (1998) *The public realm*, Transaction Publishers.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2019
Стаття прийнята 12.05.2019

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2019.2\(32\).188762](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2019.2(32).188762)

УДК: 316.4 (477)

Тетяна Тхоржевська

ПРАКТИКИ ОСВОЄННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ: ВИНАЙДЕННЯ ТРАДИЦІЇ?

Мета роботи полягає у тому, аби, спираючись на теорію Еріка Гобсбаума щодо “винайдення традицій”, які особливо актуалізуються у періоди радикальних перетворень, розглянути це на локальному прикладі. Таким прикладом є соціокультурний простір Одеси останньої третини ХХ–початку ХХІ століття. Методом, який надає певні можливості для пошуку відповідей на поставлені питання, є антропологія міста. Узв’язку з цим здалося доречним згадати класичні здобутки цього напрямку у дослідженні міста. Завданнями статті є аналіз того “матеріалу”, з якого конструюються нові традиції, зокрема участь у конструюванні традицій запозичень з “сховищ офіційного ритуалу”.

Ключові слова: винайдення традиції, антропологія міста, сільська громада.

Ерик Гобсбаум визначає винайдену традицію як «низку практик ритуального або символічного характеру, зазвичай обумовлених прямо чи опосередковано прийнятими правилами, які намагаються прищепити певні цінності й норми поведінки через повторюваність, що автоматично означає зв’язок з минулим» [Гобсбаум 2005: 13]. Він зауважує далі, що найбільша концентрація «винайдених» традицій зазвичай там, де суспільство швидко руйнується, втрачаючи попередні соціальні форми. Для конструювання нових традицій використовуються старі матеріали, яких вдосталь накопичено у будь-якому суспільстві. Також нові традиції можуть формуватися за допомогою запозичень з «сховищ офіційного ритуалу». Варто також враховувати, що там, де традиції винаходяться, це відбувається не тому, що старі припинили існування, а тому, що їх свідомо не використовують» [Гобсбаум 2005: 14–17].

В іншій роботі, присвяченій масовому «творінню традицій» в Європі, Гобсбаум стверджує, що «традиції практикували як офіційно, так і неофіційно. У першому випадку можемо умовно назвати їх «політичними». Вони творилися державою або в державі або організованими соціальними чи політичними рухами. У другому випадку можемо назвати їх соціальними. Вони запроваджувалися здебільшого формально не організованими соціальними групами та тими, хто свідомо не ставив перед собою конкретних політичних цілей, наприклад, клубами, братствами...» [Гобсбаум 2005: 303]. Важливим також є твердження, що «нові офіційні громадські свята, церемонії, герої і символи... без щирої народної підтримки не змогли

б залучити добровольців...» [Гобсбаум 2005: 304].

Таке розлоге цитування Гобсбаума пов'язано з необхідністю знайти точку відліку для подальшого викладення матеріалу й спроби поєднання в одне ціле декількох окремих випадків. Отже, мене цікавить, чи накладається «винайдення» традиції на повсякденні міські практики, зокрема практики освоєння міського простору і в який саме спосіб. Одеса є доброю дослідницькою лабораторією для вивчення таких речей. Адже впродовж останніх ста років щонайменш двічі відбувалося те, що Гобсбаум називає «радикальними перетвореннями суспільства, які руйнують соціальні форми». Доба радянської модернізації була напряму пов'язана з урбанізаційними процесами. Так, населення міста у 1959 р. становило 667 000, а у 1989 – 1 115 000 [Динаміка населення...]. Дослідниця радянської доби Олена Стяжкіна зазначає, що радянська повсякденність від середини шістдесятих до середини восьмидесятих років була унікальним проектом, який містив у тому числі і досвід освоєння міського простору, досвід модернізації, а радянські провінції «утворювали широку фронтірну зону, в якій «сплавлялись» не тільки селянські та урбаністичні традиції, у ній «сплавлялись» етноси, культури... й мови» [Стяжкіна 2013].

Пострадянський період також пов'язаний з «радикальними перетвореннями», які суттєво позначилися на щоденних практиках.

Отже, проблемою, вартою уваги, є способи «винайдення традиції» у міському просторі за умов радикальних перетворень, а метою роботи – розглянути ці способи на прикладі окремих випадків (case) у соціальному просторі Одеси пізньорадянської та пострадянської доби. Окремі завдання полягають у тому, аби пильніше придивитися до того «матеріалу», з якого конструювалися/конструюються нові традиції; чи наявні серед цього матеріалу запозичення з «сховищ офіційного ритуалу»?

Антропологія міста надає певні можливості для пошуку відповідей на поставлені питання, тому доречним здається зробити невеликий екскурс до класичних робіт цього напрямку.

У 1916 році у роботі «Місто: пропозиції з вивчення людської поведінки у міському оточенні» Роберт Парк сформулював дослідницьку програму для міського антрополога. Серед інших ця програма містила питання: «Що саме повинні робити новачки для повної інтеграції? Як їм уникнути витіснення в цьому ареалі»? [Park 1984]. У наступні роки очолюваний Р. Парком Центр міських досліджень у Чикаго здійснив велику кількість проектів, зокрема, присвячених пошуку відповіді на означене питання.

Наприклад, Луїс Вірт у роботі «Урбанізм як спосіб життя», зазначав, що «оскільки місто є продуктом зростання, а не одночасного створення, слід очікувати, що вплив, який воно має на спосіб життя, не міг повністю

знищити способи людської асоціації, які існували раніше. Отже, наше соціальне життя більшою чи меншою мірою несе на собі відбиток давнього народного суспільства, для якого були характерні такі форми поселення, як селянський двір, масток і село. Цей історичне вплив посилюється тією обставиною, що населення міста рекрутується здебільшого із сільської місцевості, де зберігається той спосіб життя, що нагадує про ці ранні форми існування» [Вірт 2005:154].

У роботі Х. У. Зорбо «Золотий берег та нетрі» [Зорбо 2004] йдеться про «винайдення традиції» вищого світу в Чикаго, коли аристократію, що пішла у минуле, замінюють новітні «ділки», які продукують аж надто схожі соціальні практики для «вищого кола» найбагатших та привілейованих сімей. Використовуючи класичний для антропології метод залученого спостереження, дослідник продемонстрував, у тому числі, конкретні механізми входження новачків до привілейованого кола. «Матеріалом», з якого утворюється нова традиція, виступає, таким чином, уявлення про життя аристократії.

Крім вищого кола, Зорбо досліджував також життя у нетрях, зокрема формування так званих банд. Він вважав, що початкові стадії зародження зграї найкраще видно в якій-небудь з тих багатолюдних частин міста, які містять в собі її типове середовище проживання. Так, утворення банди можна спостерігати в сугінках життя нетрі: «Усюди грають групи дітей. Вони легко зустрічають в своєму соціальному середовищі ворожі сили, які згуртовують їх воєдино і надають їм солідарність. Часто ембріональні зграї зароджуються в бійках між ворожими вулицями. Багато з них ефемерні, але інші розвивають значну ступінь соціальної самосвідомості. Вони часто беруть собі назву від власної вулиці або самі щось вигадують. Таким чином ембріональна зграя закріплюється, стає постійною і знаходить значну стійкість. Хлопчики можуть триматися разом протягом усього підліткового періоду і до того часу, як досягнуть зрілості, являють добре інтегровану групу. Після деякого періоду розвитку зграя зазвичай конвенціоналізується, приймаючи якусь традиційну форму (скажімо, клубу) або входячи у відповідність з якимось соціальним патерном спільноти. Домінуючим соціальним патерном для зграї в Чикаго є атлетичний клуб; цим типом організації марить кожна вулична зграя. У конвенційній стадії, між тим, формальні придбання залишаються здебільшого зовнішніми, і група все ще зберігає багато зі своїх старих бандитських характеристик. З цих зграй підлітків і молодих людей розвиваються кримінальні банди...» [Зорбо 2004: 128–129]. Матеріалом для винайдення традиції у даному випадку є племінні молодіжні об'єднання, добре описані, наприклад, Ван-Геннепом [Ван Геннеп 1999].

Варто зазначити, що аналогічні міські молодіжні об'єднання (банди, вагаги) вивчалися достатньо після Зорбо, у тому числі і на пострадянському просторі [Щепанская 1999; Громов 2009]. Міські об'єднання фактично винаходять традицію сільських молодіжних громад, які створюються на підставі статі й віку, проходять ритуали, подібні до ініціаційних, мають солідарність, є маркером чужості в межах населеного пункту.

Досвіду «винайденої традиції» міст, яка сконструйована з племінних практик присвятила багато досліджень Манчестерська школа соціальної антропології, яка виросла з досліджень у тому числі урбанізаційних процесів на Африканському континенті. Найвідоміші її представники, Макс Глакмен та Джеймс Клайд Мітчелл доходили висновку, що племінні відносини не залишаються за межами міського життя, навпаки, в певних ситуаціях вони складають основу соціальних класифікацій. Місто для африканців виконувало низку не описаних раніше функцій: порятунок від апартеїду та інших видів насильства, місце, де надають медичну допомогу і навчають грамоті, можливість, зберігаючи щільну мережу племінних контактів, бути залученим до міської економіки. «Модернізовані» африканці, після адаптації в містах розуміли, що їх нові контакти мисляться їх сільськими родичами як власний ресурс [Никишенков 2008; Трубина 2016] Тобто це був не перехід від сільського / племінного до міського, а взаємний вплив цих способів життя, підсумком якого була незвично щільна мережа різномірних контактів.

Добрим прикладом такого племінного життя, з якого конструювалися нові міські традиції є фігура чаклуна. Клайд Мітчелл в роботі «Трайбалізм і плюралістичне суспільство» підкреслює значну роль в африканському місті цієї характерної для традиційної культури континенту фігури. Чаклун, зазначає Мітчелл, в нових умовах став виконувати нові функції соціального контролю; проте зберіг не тільки зовнішні атрибути традиції, але і багато її суттєвих особливостей.

У сучасних українських містах, зокрема і в Одесі, також існує подібний приклад подібної винайденої традиції. Так, добре відома в сільській традиції фігура «бабки» (укр. – «баба», баба-бранка, бабка), успішно «винайдена» в місті. У цьому легко переконалися, зробивши запит до Google на тему «приворот», «порча», «зняти уроки» та подібні.

Отже, феномен винайдення в місті традицій, матеріалом для яких є доміський або не-міський спосіб життя, має глобальний характер. Однак той факт, що феномен існує як глобальний, не означає, що не слід вивчати його локальні прояви.

Одеський двір розуміється як важлива частина історії й культури Одеси, значною мірою як частина одеського бренду і має певний корпус присвяченої йому літератури, переважно публіцистичного напрямку. Проте

для антропологічного дослідження важливий «погляд ззовні». Враховуючи це, найкращим прикладом вивчення одеського двору, є досвід літньої школи з соціальної антропології, організованої інститутом М. Планка (Берлін), яка у 1995 році проходила в Одесі. Одним з її підсумків є якісна антропологічна робота Ольги Болдецької і Мануели Леонхардт «Велика родина? Сусідські відносини в старій частині міста» [Болдецька, Леонхардт 1995]. Авторки використали метод спостереження у поєднанні зі співучастю, разом з мешканцями двору вони створювали нову соціальну реальність. Користуючись цим методом, дослідниці проаналізували сусідські та родинні стосунки, ставлення до спільного простору, який перебуває між приватним і публічним, ідеалізованим уявленням про «рівність» і наявною нерівністю, а також заздрощі, авторитетність тощо.

«Особливістю старої частини міста Одеса,- зауважують авторки,- є внутрішні двори, які, будучи відокремленими від ділової частини міста, мають на перший погляд, майже сільський характер. У кожному дворі є спільне джерело води, уздовж і поперек натягнуті мотузки для білизни, багато лавок, а в якомусь куточку - маленька грядка з овочами. Враження інтимності ще підсилює наявність відкритої дерев'яної веранди на першому поверсі внутрішніх дворів, на яку виходять квартири. Якщо незнайомий відвідувач входить у двір через вузький в'їзд, який обладнаний воротами, його в більшості випадків одразу помітять, і граюча дитина або бабуся, що сидить перед своїми дверима з рукоділлям, запитає про мету його візиту». Одним з важливих висновків є те, що «у просторовому і соціальному плані їх положення - проміжне між окремою сім'єю і міською громадськістю. Відповідно до цього соціальні відносини у дворах значною мірою носять відбиток амбівалентності. Напружена ситуація створюється, з одного боку, прагненням жителів двору до відособленості їх життя і її неминучою доступністю для проживаючих у дворі. З іншого боку, за багато років спільного проживання виробилося почуття приналежності і ціла мережа соціальних відносин, які дозволяють жителям двору відчувати себе в ньому захищеними в неозорому міському ландшафті» [Болдецькая, Леонхардт 1995].

Сприйняття двору як «частини контрольованого життєвого світу», за межами якого існує чужий, неконтрольований світ є винайденням традиції, матеріалом для якої є повсякденне життя сільської громади

Сільська традиція винаходилася у місті й у місцях проживання сільських мігрантів, які приїхали працювати на заводи до міста у середині ХХ століття,- так званих «нахалстроях».

Хоча мешканці таких поселень вважали себе містянами й навіть пишалися цим статусом перед колишніми односельцями (про це добре написала Галина Боднар [Боднар 2010]), їхні повсякденні практики

оберталися навколо той-таки винайденої традиції, ґрунтованої на світосприйнятті, характерному для сільської громади.

«Нахалстрой» у містах є винайденням традиції так званої «займанщини» (земельна власність, яку отримали внаслідок першого заняття вільної землі). Для селянського світосприйняття є характерною нероздільність понять «Власність – володіння – користування – розпорядження майном» [Гримич 2006: 104]. Земля, яка обробляється, сприймається як «своя» без заглиблення до правових норм. Займанщина (земельна власність, яку отримали внаслідок першого заняття вільної землі) є найбільш характерним способом колонізації для українських земель. Саме цей матеріал дозволив у містах «винайти» так звані «нахалстрой»/ «хамсьол».

Винайдення традиції займки «нічийого» простору продовжує існувати у сьогоденні міста. Приклади його скрізь. Взяти під власну прибудову частину землі, добудувати на ній балкон або веранду, зайняти частину землі у сквері під власний город, огородити частину землі біля багатопверхового будинку й вважати її «своєю» - продовжує існувати як повсякденні практики міста.

Вартим уваги з погляду матеріалу для «винайдення традиції» є також двір у спальному районі. Участь у дослідженні одного з таких дворів, на житловому масиві Котовського, надає можливість (у першому наближенні) говорити про матеріал, з якого «винаходились» нові традиції співжиття з часів заселення радянської новобудови, тобто з кінця 1970-х – початку 1980-х років.

Житловий масив Котовського є, безумовно, частиною радянського проекту, він має безпосередній стосунок до радянської модернізації та урбанізації, проте в той же час претендує на «одеськість». (Принагідно хочу зазначити, що дослідження спального району саме в цій оптиці – як частину «одеського», як частину «радянського» є достатньо перспективною. Наскільки спальні райони «відтворюють» «культурні коди» міста, як вони «винаходять традицію», з якого матеріалу вона сконструйована та багато інших запитань очікують на сьогодні дослідницької рефлексії).

Двір у спальному районі винаходив власну традицію освоєння свого простору, користуючись різними ресурсами. Передусім, згадаємо двір у центрі міста, де двір є «частиною контрольованого життєвого світу», поза межами якого існує світ не – контрольований, і який «винаходить традицію» сільської громади. Матеріал з арсеналу «традиційної культури» можна помітити й у дворі, що розташований у новобудові радянських часів. Про це свідчать, наприклад, практики святкування весілля або «провідів до армії» у «шалаші», який встановлювали у дворі ще на початку 1980-х років; взаємодопомога, значущість сусідської думки. Разом з тим, варто пригадати й те, що «нові традиції можуть формуватися за допомогою запозичень з

«сховищ офіційного ритуалу». Святкування Дня Перемоги або спільні суботники мають радянський контекст, є спробою встановлення нової, можливо не лише радянської, а й не – сільської традиції.

Отже, спальний район був найяскравішим прикладом того «фронтиру», характерного для радянської провінції (за визначенням О. Стяжкіної), у якому сплавлялись різні культури. Він винаходить власні традиції, матеріалом для яких є «сільське» й «радянське»

Отже, місто дає значну кількість прикладів «винайденої традиції», матеріалом для конструювання якої переважно є те, що Луїс Вірт визначає як «способи людської асоціації, які існували раніше». У випадку Одеси цими способами людської асоціації є «традиційна» сільська громада.

Традиції, що винаходилися у місті, за термінологією Е.Гобсбаума, можна визначити як «соціальні», тобто такі, що створювалися не державою, а «формально не організованими соціальними групами». Такими групами до певної міри можна вважати «дворові» співтовариства.

Разом з тим варто підкреслити, що запозичення з «сховищ офіційного ритуалу» у пізнорадянські часи також мало місце, про що свідчить у тому числі святкування у дворі 9 травня.

Список використаної літератури

- Боднар Г. (2010) *Львів. Щоденне життя міста очима переселенців із сіл (50 – 80-ті рр. ХХ ст.)*, Львів: ЛНУ, 340 с.
- Болдецкая, О., Леонхардт, М. (1995) *Большая семья. Двор и соседские отношения в старой части города Одесса*, в: *Некоторые итоги Летней школы по социальной антропологии под руководством д-ра Биргитт Мюллер (Берлин, ин-т М.Планка) в Одессе, 1995 год*. Дата звернення: 01.04.19. Режим доступу: <https://sites.google.com/site/summerschoolodessa1995/boldetskay-Ironhargt-a-grait-family1995>
- Ван Геннеп, А. (1999) *Обряды перехода*, Москва: Восточная литература РАН, 200 с.
- Вирт, Л. (2005) *Урбанизм как образ жизни*, в: *Вирт Л. Избранные работы по социологии. Сборник переводов / РАН ИНИОН. Центр социальных научно-информационных исследований. Отдел социологии и социальной психологии. Пер. с англ. Николаев В. Г.; отв. ред. Гирко Л. В., Москва: ИНИОН, 244 с.*
- Гобсбаум, Е. (2005) *Вступ: винаходження традицій*, в: *Винайдення традиції*. За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера. – К.: Ніка-центр, С.12-24
- Гобсбаум, Е. (2005) *Масове традицієтворення: Європа, 1870–1914*, в: *Винайдення традиції*. За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера, Київ: Ніка-центр, сс.303–353

- Гримич, М. В. (2006) *Звичаєве цивільне право українців ХІХ–початку ХХ століття*, Київ: Аристей, 560 с.
- Динаміка населення обласних центрів. Дата звернення: 01.04.19. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України#
- Зорбо, Х. У. (2004) *Золотий берег и трущобы (избранные главы)*, в: *Социальные и гуманитарные науки за рубежом*. Сер. 11. Социология, № 3, сс.115–154.
- Молодежные уличные группировки: введение в проблематику (2009) Сост. Д. В. Громов, отв. ред. Н. Л. Пушкарева. Москва: ИЭА РАН, 340 с.
- Никишенков, А. А. (2008) *История британской социальной антропологии*, СПб.: Издательство Санкт-Петербургского университета, 496 с.
- Стяжкіна, О. (2013) «Міщанка» та «бездуховний обивате́ль»: гендерні аспекти радянської повсякденності (сер. 1960–сер. 1980 рр.), в: *Стяжкіна, О. Людина в радянській провінції: освоєння (від)мови*, Донецьк: ДонНУ, 296 с. Дата звернення: 01.04.19. Режим доступу: <http://uamoderna.com/md/212-212>
- Трубина, Е. Г. (2016) «Мост» Макса Глакмена: соединяя антропологические традиции, в: *Этнографическое обозрение*, № 5, сс. 90–102.
- Трубина, Е. Г. (2016) *Городская антропология: сложное наследие специализации*, в: *Этнографическое обозрение*, № 4, сс. 102–119.
- Щепанская, Т. Б. (1999) *Антропология молодежного активизма*, в: *Молодежные движения и субкультуры Санкт-Петербурга*, ред. В. В. Костюшев, СПб., сс. 262–302.
- Park, R. E. (1984) *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, in: *The city*, Chicago and London: The university of Chicago press. Retrieved April 1, 2019 from http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Urban%20Studies/park%20burgess%20the%20city.pdf

Татьяна Тхоржевская

ПРАКТИКИ ОСВОЕНИЯ ГОРОДСКОГО ПРОСТРАНСТВА:

ИЗОБРЕТЕНИЕ ТРАДИЦИИ?

Цель работы заключается в том, чтобы, опираясь на теорию «изобретенных традиций», которые становятся особенно актуальными в периоды радикальных преобразований Э. Хобсбаума, рассмотреть это на локальном примере. Таким примером является социокультурное пространство Одессы последней трети ХХ–начала ХХІ века. Методом, который предоставляет определенные возможности для поиска ответов на поставленные вопросы, является антропология города. В связи с этим

показалось уместным вспомнить классические произведения этого направления в исследовании города. Задачами статьи является анализ того «материала», из которого конструируются новые традиции, в том числе участие в конструировании традиций заимствований из «хранилищ официального ритуала».

Ключевые слова: изобретение традиции, антропология города, сельская община.

Tatiana Tkhorzhevskaya

URBAN SPACE DEVELOPMENT PRACTICES: THE INVENTION OF TRADITION?

The purpose of the article is based on Eric Hobbessbaum's theory «Invention of tradition», consider this on a local example. The highest concentration of «invented» traditions, according to Hobbessbaum, is usually there where society is rapidly destroying, losing its previous social forms. To construct new traditions materials are used old materials, which have been accumulated in every society Among these old materials, Hobbessbaum mentions in particular the «repositories of official ritual». Deserves special mention that classical anthropological and sociological studies of the city paid attention to similar phenomena. Thus, according to L. Wirth, the influence that the city has on the way of life could not completely destroy the ways of human association that existed before. M. Glakmen noted the mutual influence of urban and tribal lifestyles, which resulted in an extremely dense network of heterogeneous contacts, characterize for African cities.

Our example in this work is the socio-cultural space of Odessa in the last third of ХХ–beginning of ХХІ century. The era of Soviet modernization was directly linked to the urbanization processes that significantly changed the social structure of society. The post-Soviet period is also related to «Radical transformations» that have had a significant impact on daily practices. The objectives of the article are to analyze the «material» from which new traditions are constructed, in particular, to participate in the construction traditions of borrow from «repositories of official ritual».

Keywords: invention of tradition, city anthropology, rural community.

References

- Bodnar, H. (2010) *Lviv. Shchodenne zhyttia mista ochyma pereselentsiv iz sil (50 – 80-ti rr. ХХ st.)* [Lviv. The daily life of the city through the eyes of settlers from the villages (50 - 80's of the ХХ century)], Lviv: LNU, 340 p.
- Boldetskaia, O., Leonkhardt, M. (1995) *Bolshaiia semia. Dvor i sosedskie otnosheniia v staroi chasti goroda Odessa* [Big family. Yard and neighborly

- relations in the old part of Odessa], in: *Nekotorye itogi Letnei shkoly po sotsialnoi antropologii pod rukovodstvom d-ra Birgitt Mueller Berlin in-t M Planka v Odesse 1995 god.*
- Van Gennep, A. (1999) *Obriady perekhoda* [Rites of passage], Moskva: Vostochnaia literatura RAN, 200 p.
- Virt, L. (2005) *Urbanizm kak obraz zhizni* [Urbanism as a way of life], in: *Virt, L. Izbrannye raboty po sotsiologii. Sbornik perevodov.* RAN INION, Tsentr sotsialnykh nauchno-informatsionnykh issledovani, Otdel sotsiologii i sotsialnoi psikhologii, per. s angl. Nikolaev V. G., otv. Red. Girko L. V., Moskva: INION, 244 p.
- Hobsbaum, E. (2005) *Vstup: vynakhodzhennia tradytsii* [Introduction: Inventing Traditions], in: *Vynaidennia tradytsii.* Za red. E. Hobsbauma ta T. Reindzhera, Kyiv: Nika-tsentr, pp.12-24.
- Hobsbaum, E. (2005) *Masove tradytsiietvorennia: Yevropa, 1870–1914* [Mass Tradition Formation: Europe, 1870–1914], in: *Vynaidennia tradytsii.* Za red. E. Hobsbauma ta T. Reindzhera, Kyiv: Nika-tsentr, pp. 303–353
- Hrymych, M. V. (2006) *Zvychaieie tsyvilne pravo ukraintsv XIX–pochatku XX stolittia* [Customary Civil Law of Ukrainians of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries], Kyiv, Arystei, 560 p.
- Dynamika naseleennia oblasnykh tsestriv* [Population dynamics of regional centers]. Retrieved April 1, 2019 from https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України#
- Zorbo, K. U. (2004) *Zolotoi bereh y trushchoby* [Gold Coast and Slums (selected chapters)], in: *Sotsyalnye y humanytarnye nauky za rubezhom*, ser. 11. *Sotsyolohyia*, № 3, pp. 115–154.
- Molodezhnye ulichnye gruppirovki. Vvedenie v problematiku* (2009) [Street youth groups: an introduction to the issue], sost D. V. Gromov, otv. Red. N. L. Pushkareva, Moskva: IEA RAN, 340 p.
- Nikishenkov, A. A. (2008) *Istoriia britanskoi sotsialnoi antropologii* [History of British Social Anthropology], Spb.: Izdatelstvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, 496 p.
- Stiazhkina, O. (2013) «*Mishchanka*» ta «*biezdukhovnyi obyvatel*»: *genderni aspekty radianskoi povsiakdennosti (ser. 1960-ser. 1980 rr.)* [“Meshchanka” and “Spiritless Monastery”: Gender Aspects of Soviet Everyday Life (Aug. 1960–Aug. 1980)], in: *Stiazhkina, O. Liudyna v radianskii provintsii: osvoiennia (vid)movy*, Donetsk: DonNU, 296 p. Retrieved April 1, 2019 from <http://uamoderna.com/md/212-212>
- Trubina, E. G. (2016) *Most Maksa Glakmena soediniaia antropologicheskie traditsii* [Max Glaeckman’s Bridge: Connecting Anthropological Traditions], in: *Etnograficheskoe obozrenie*, № 5, pp. 90-102.

- Trubina, E. G. (2016) *Gorodskaia antropologiiia: slozhnoe nasledstvo spetsializatsii* [Urban Anthropology: The Complex Legacy of Specialization], in: *Etnograficheskoe obozrenie*, № 4, pp. 102-119
- Shchepanskaia, T. B. (1999) *Antropologiiia molodezhnogo aktivizma* [Anthropology of youth activism], in: *Molodezhnye dvizheniia i subkultury Sankt-Peterburga*, red. V. V. Kostiushev, Spb, pp. 262-302.
- Park, R. E. (1984) *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, in: *The city*, Chicago and London: The university of Chicago press. Retrieved April 1, 2019 from http://shora.tabriz.ir/Uploads/83/cms/user/File/657/E_Book/Urban%20Studies/park%20burgess%20the%20city.pdf

Стаття надійшла до редакції 23.04.2019
Стаття прийнята 23.05.2019